

VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DRS MARK LODERICH'S**

LES **De periode van het Engelse tussenbestuur in Indië, 1811-1816**

EEN EUROPESE WERELDOORLOG

Tussen 1689 en 1815 vochten Engeland en Frankrijk zeven grote oorlogen uit. De strijd werd vooral in Europa gevoerd, maar omdat Engeland en Frankrijk ook buiten Europa bezittingen hadden, was er in feite sprake van één lange Frans-Engelse oorlog. Die wereldwijde oorlog werd uitgevochten op drie continenten: Europa, Amerika (Noord-Amerika en het Caraïbisch gebied) en Azië.

Alleen de laatste van de zeven Frans-Engelse oorlogen, die met een kort onderbreking duurde van 1792 tot 1815, was voor Indië van belang. In de 18e eeuw vochten staten om de handhaving van het machtsevenwicht in Europa. Dat evenwicht werd, in Europa tenminste, niet wezenlijk aangetast. Maar na 1789 veranderde dat volledig.

Na het uitbreken van de Franse revolutie brak er een nieuwe tijd aan. De revolutionaire Franse volkslegers voerden strijd om de macht van Frankrijk te vergroten én de idealen van de revolutie uit te dragen. Waar Franse troepen binnenmarcheerden werden grenzen opnieuw getrokken, werden staten opgedoekt, samengevoegd of ingelijfd en werd een republikeinse staatsvorm ingevoerd – en als Napoleon aan de macht kwam, werd er een Bonaparte op de troon gezet. Vanaf 1792 vocht Engeland wereldwijd een oorlog uit met Frankrijk met als inzet het voortbestaan van Engeland als zelfstandige natie. Gevolg was dat de Engelse politiek in de niet-Europese gebieden gedomineerd werd door de belangen in Europa.

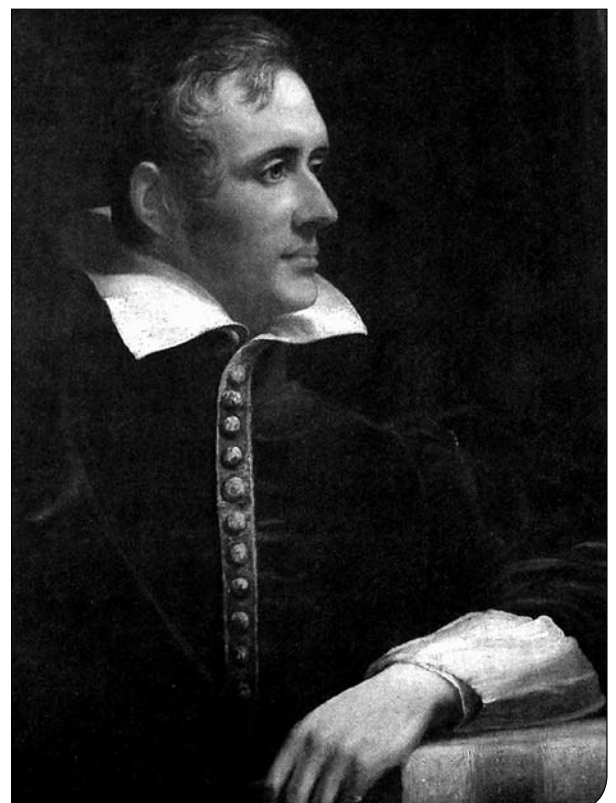
DE FRANSE KOLONIE JAVA

Na de komst van de Fransen en de uitroeping van de Bataafse Republiek in 1795 verbond Nederland zijn lot steeds nauwer aan dat van het Frankrijk. Het leidde vrijwel meteen tot Engelse tegenacties tegen Nederlandse bezittingen overzee. De Republiek maakte in 1806 plaats voor het Koninkrijk Holland en in 1810 volgde ten slotte de inlijving in het Franse keizerrijk. Voor de Engelsen betekende het niets minder dan dat de Nederlandse overzeese bezittingen een Franse kolonie waren geworden. Het werd in feite al duidelijk door de komst van Herman Willem Daendels naar Java in januari 1808. Daendels, een trouwe volgeling van Napoleon en een geduchte tegenstander van Engeland, werd door koning Lodewijk Napoleon uitgezonden om Java tot een Frans bolwerk uit te bouwen. Het strategische belang van Java, als uitvalsbasis tegen de Engelse bezittingen in India, werd al in 1802 door Charles-Mathieu-Isidore Decaen, de kapitein-generaal van de Franse bezittingen in Azië, bij Napoleon onder de aandacht gebracht. Napoleon had plannen om overzee (in 1805) en over land (in 1807) Franse troepen naar de Indische archipel te brengen.

In de drie jaar tijd die Daendels op Java verbleef voerde hij ingrijpende hervormingen door. Inzet was vooral het verbeteren van de doelmatigheid van het bestuur. Daendels, volgens zijn bewonderaars een 'Napoléon en miniature', maakte resoluut een einde aan het oude compagniesbewind en voerde een gecentraliseerd bestuur in, waarbij alle macht in handen kwam van de Gouverneur-Generaal. Geheel naar Frans voorbeeld werd Java onderverdeeld in prefecturen. Hij streefde ernaar alle bestuurders, ook de inheemse, te benoemen en er ambtenaren in loondienst van te maken.

'Sir Thomas Stamford Raffles, 1781-1826. Painted with his arm resting on *The history of Java* by James Lonsdale in 1817', uit *The history of Java* door Thomas Stamford Raffles.

(Oxford University Press, 1988).

VAK   **GESCHIEDENIS**

DOCENT   **DRS MARK LODERICHS**

LES   De periode van het Engelse tussenbestuur in
Indië, 1811-1816

Ook de Javaanse vorsten trad hij voortvarend, dus ondiplomatiek tegemoet: aan de subtiele, historisch gegroeide verhouding met hen had hij geen enkele boodschap. Om de gewijzigde verhoudingen te benadrukken introduceerde Daendels in juli 1808 nieuwe ceremoniën, uniformen, titels en omgangsvormen. Ter verdediging van Java breidde Daendels het leger uit tot een sterkte, op papier tenminste, van 18.000 voornamelijk inheemse militairen. En tot slot liet hij binnen één jaar tijd de Grote Postweg aanleggen, zodat troepen zich snel konden verplaatsen over het eiland. Het succes van de ingezette hervormingen was beperkt. Het ontbrak Daendels aan de tijd en het geld om zijn ambities waar te maken. Maar tijdens zijn driejarige bewind legde hij de basis voor de moderne koloniale staat.

HET ENGELSE TUSSENBESTUUR

Daendels militaire voorbereidingen konden een Engelse invasie niet voorkomen. Vanaf 1795 begonnen de Britten stelselmatig de Franse en Nederlandse bezittingen in de Indische archipel te bezetten. In 1810 viel Mauritius en was alleen Java nog in Franse handen. Op 3 augustus 1811 landde een sterke Engelse invasiemacht bij Batavia. Gouverneur-Generaal Janssens, de opvolger van de teruggeroepen Daendels, capituleerde op 18 september. Thomas Stamford Raffles werd benoemd tot Luitenant-Gouverneur.

Vanuit Europees perspectief was het een overgang: een Frans-Nederlands bewind werd vervangen door een Brits bewind: het Britse tussenbestuur. Maar vanuit Javaans perspectief gezien overheerste de continuïteit. De bestuurslijn die Daendels inzette werd door Raffles met kracht voortgezet. Vanuit dezelfde verlichtingsideeën over de doelmatigheid van bestuur en de universele geldigheid van westerse waarden. Raffles bleek net zo'n autoritaire bestuurder als Daendels en hij beschikte bovendien over veel meer middelen dan zijn voorganger. Hij pikte de draad op waar Daendels die had laten liggen. De Javaanse vorsten werden in het gareel gebracht door annexaties van gebieden. En in juni 1812 gebeurde het ondenkbare: Britse troepen bestormden en plunderden de kraton van Yogyakarta. Ook hier zette Raffles de lijn van zijn voorganger met kracht door: Daendels had in 1808 alleen maar bedreigd met een militaire campagne om Yogya zijn wil op te leggen. Na juni 1812 was het iedereen duidelijk dat de nieuwe tijd onomkeerbaar was geworden. Met recht kon Raffles in 1812 aan zijn superieur Lord Minto, de Gouverneur-Generaal van India, schrijven: 'The European power is for the first time paramount in Java'.

CONCLUSIE

De jaren 1808 tot 1812 waren een sleutelperiode in de geschiedenis van Indië. Voor de komst van Daendels in 1808 leek het koloniale bewind op zijn laatste benen te lopen. De VOC was failliet, Nederland was bezet en zwak en het Frans-Nederlandse bewind in Batavia moest een beroep doen op de steun van Javaanse vorsten om de Europese vijand Engeland buiten de deur te houden. Na 1812 was de situatie omgekeerd: de macht van de Javaanse vorsten was door Raffles definitief gebroken, de Europeanen zatten steviger in het zadel dan ooit en de basis voor een centraal bestuurde, moderne koloniale staat was gelegd. Er wachtte het koloniale bestuur dan nog één zware test: in 1825 kwam de Javaanse prins Diponegoro in opstand tegen de Europese dominantie. Zijn doel: terug naar de situatie van vóór 1808.

BIOGRAFIE

drs Mark Loderichs

Mark Loderichs (1963) is historicus en freelance onderzoeker. Hij werkte bij het Nationaal Archief aan het project 'Afscheid van Indië' (2005-2008). Hij was redacteur bij het Indische tijdschrift *Moesson* (1993-1998) en werkte mee aan de publicaties *Medan; Beeld van een stad* (1997), *Rumphius' wonderwereld* (2004) en *Verhalen in documenten* (2008). Momenteel doet hij promotieonderzoek naar het Nederlandse militaire beleid tijdens de Java-oorlog (1825-1830).

LEESLIJST

- > Carey, Peter, *The power of prophecy; Prince Dipanagara and the end of an old order in Java, 1785-1855* (Leiden 2007).
- > Jong, Joop de, *De waaier van het fortuin; De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950* (Den Haag 1998).
- > Kennedy, Paul, *The rise and fall of the great powers; Economic change and military conflict from 1500 to 2000* (1988).
- > Klerck, E.S. de, *History of the Netherlands East Indies* (Rotterdam 1938).
- > Raffles, Sir Thomas Stamford, *The history of Java* (London 1817).
- > Tulard, Jean, *Dictionnaire Napoléon* (Paris 1997).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. Ze organiseerde daarom in 2008 en 2009 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden. Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

U hebt nu een uitgebreide samenvatting van een van de lessen uit 2009 in handen. Op de website vindt u korte samenvattingen van alle lessen van 2008 en 2009; meer uitgebreide lessen kunt u daar downloaden, evenals leeslijsten, als leidraad voor verdere studie.

Stichting Tong Tong werd terzijde gestaan door een adviseur: dr. ir. Margaret Leidemeijer was eerder betrokken bij projecten van o.a. het NIOD, het Verzetsmuseum Amsterdam, en het Nationaal Archief.

In 2008 kon De Indische School worden opgezet dankzij een subsidie van Stichting Het Gebaar, in 2009 dankzij gelden van Fonds 1818, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg, SNS Realfonds, Stichting Tong Tong en Pasar Malam Besar BV.

Fonds 1818

SNS REAAL Fonds

Stichting Tong Tong
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

